

Kiállítási enteriőr M. Novák András: *Doberdói emlék*, és Filep Sándor: *Vak vezet világtalant* című munkáival

Péntek Imre

A végzetes magyar haláltánc képei

(Gondolatok *A Nagy Háború 1914-2014* című, Vigadóbeli kiállítás kapcsán)

„A kép, a szobor, az épület személyes cselekvés szü-
lött. Közvetlenül az egyéniségtől függ. Az egyéni-
ség azonban végtelenül összetett rendszer, amelyre
a külső világ ezernyi tényezője hat. Ezekon a külső
tényezőkön át juthat el a világháború rezgése az ecse-
tig, a vésőig, a rajzlapig. Miután ebbe a világhábo-
rúba a kultúr-világ túlnyomó része is belesodródott,
várható, hogy annak hatása meglehetősen egyetemes
lesz. Az élmények, amelyeken művészeink általesnek,
közvetlenség dolgában különbözni fognak. Sokuk

ott küzd a csatatereken. Benne van a forgatagban, a
maga szemével látja, a maga bőrén érzi a véres nyo-
mokat, amelyeket a háború túlságosan bőven osz-
togat. Másik részük műhelyében rekedt. De ők is
benne élnek a háborúban, óráról órára, érzik annak
mindent elnyomó szenzációit, napi életük legjelen-
téktelenebb viszonylataiban is a zord idők metsző
leheletét szívják, a hősi epizódokon lelkesednek. Mi
hatása lehet mindennek a művészetekre?”

Lyka Károly írt így a *Művészet* 1914/7. számában, *Háború és művészet* című cikkében. Választ is adott kérdésére: „e történeti idők hatásaként a történelmi festészet, szobrászat fellendülése várható”. Azt is jól látta, hogy az eltávolodás a naturalizmustól és impresszionizmustól, a háború keltette igények hatására – monumentalizmus, stilizálás – fel fog erősödni. A történelem kínálta téma nem a realista, a modernizmus szűrőjén át mondja el az írásában említett „fájdalmat, örömet, a lelkességet, a reményt és csüggedést..., amit kiben-kiben a ma tomboló világháború kelt”.

Talán még egy jelenség, amire felfigyelt: „Sokuk ott küzd a csatatereken.”. S való igaz: számos művészünk önként jelentkezett frontszolgálatra, vonult be. Az idős báró Mednyánszky László, Vaszary János, de köztük van Rippl-Rónai, Moholy-Nagy, Egry József, Márton Ferenc, Pogány Gyula. Egy szobrász nevét hiányolom a listából: Bory Jenőét, aki 1915-ben megnyerte a meggyilkolt trónörökös pár emlékére kiírt emlékmű-pályázatot, amelyet Szarajevóban 1917-ben fel is avattak. (Kár, hogy eltűnt, hisz az első köztéri emlékmű volt, az első áldozatok előtt tisztelegve.)

Tavaly ősszel – a 100 éves évforduló kapcsán – a Vigadóban is nyílt egy nagyszabású kiállítás *A Nagy Háború 1914-2014* címmel. Az MMA Film-és Fotóművészeti, Iparművészeti és Tervezőművészeti, valamint Képzőművészeti Tagozata fogott össze, hogy a kortárs művészek szemével nézve érzékeltesse a világháború tragikumát. Többnyire új művek kerültek bemutatásra, de akadt néhány olyan is, amely korábban készült, de itt, ebben a szerteágazó műegyüttesben nyerte el igazi értelmét és célját. Ez nem a hősiességről szólt, még akkor sem, ha fegyverek és egyenruhák vonultak fel a képeken, tárgyasultak a plasztikákban, jelentek meg ilyen jellegű tárgyak, hanem a kiszolgáltatott, a szenvedő ember alakja köré font gyászos mementót.

S ugyanakkor tisztelgett az elődök előtt is, akik az életük kockáztatásával örökítették meg a háború emberi epizódjait.

A művek egyik vonulata a családi rekvizitumok – fotók, kitüntetések, levelek – felhasználásával készült. Például Szemadám György *Császármadár* vagy *Nagyapám emlékére* című fotó-festményei, vagy Pruttkay Péter bizsu- és tárgykollázsai, melyek a korabeli háborús jelvények, emléktárgyak, bizsuk kompozíciójával (idilljével) idézik fel a kort. Jakobovits Miklós *Édesapám isonzói köpenye* címmel készített „szövetkollázst” a családi relikviából. Ugyancsak ő festette le édesapja kitüntetéseit, a galíciai és itáliai frontról. A Nagy Háború élménykörének direkter darabjai is hatásosak, sokat mondóak. Somogyi Győző *Galícia 1914* című grafikája a pánikhelyzetet idézi fel, ebben a jellegzetes, kevert lakosságú országrészben. Véssey Gábor *A katona története* című festménysorozata a csatajelenetben kavargó katonafigurát örökíti

Stössel Nándra: A háború anyala

Somogyi Győző: Galícia - 1914

meg, Katona Szabó Erzsébet a haza írt levelekből készített érzékletes kollázst (*Akár fehér galambok*). Filep Sándor *Vak vezet világtalant* című rajza dermesztő részletességgel mutatja be a sebesült, eltakart szemű, egymásra utalt, botladozó katonák menetét, amely egyszerre realiztikus valóság és döbbenetes erejű szimbólum.

Az áttételes, jelképteremtő művek sem hiányoznak a megragadó kollekciónak. Ennek egyik leghatásosabb példája Gaál József kép- és plasztikai együttese. A művész a harmonikus emberi arcot torzító, deformáló erők munkájának eredményeiről ad hírt: mint válnak az erőszak hatására a szelíd lények (ön)pusztító szörnyekké, démonokká. A gázmaszkkal összenőtt fejek a brutalitás félelmetes, egyszerre modern és ősi bálványai. Stössel Nándra pedig megalkotta a rémet

– amiről Ady beszélt az *Üdvözlét a győzőnek* című versében –, a förtelmes bukott angyalt, a pusztítás elhivatott kreatúráját. Földi Péter a maga groteszk, stilizáló szemléletével alkotta meg festményeit. Ezek közül a leghatásosabb a szeretetteljesen csúfondáros zsánerkép, a *Nóta a lövészárokból*.

A roncsolás és rombolás jelképi erejű alkotása Jován György *Conditio humana* című képe. A fotorealista hűséggel megfestett romépület, a leomlott faldarabokkal, törött téglákkal, betonelemekkel, szeszélyesen kanyargó, lógó kusza drót- és vezeték-halmazával, valóban a humanizmus csődjét jeleníti meg. Schrammel Imre az „anyag” szenvedéséről írt absztrakt balladát: a becsapódás, a szétgyűrődés, a

deformáció rémálma nyer műve által kegyetlen min-tázatot. Elekes Károly *Maradék hőse* Podani János művének átfestésével az idő, a múlandóság eltüntető munkájára segít rá. S nem lehet említetlenül hagyni Kő Pál érzelmileg telített *Piétáját*.

A stilizálás szép és erőteljes grafikai megjelenítése Scherer József *A huszárok emlékére* című, egyetlen lendülettel készült tusrajza. Kuti Dénes a rossz emlékű lövészárók „megszelídülésének”, természetes rekultivációjának fázisait festette meg. Orosz István a világháború vasúti sínjein érkező vörös csillagot, a kommunista hódítást vizionálta meggyőző szimbolikával élénk. Mások a következményekre utaltak, amiből természetesen Trianon sem maradhatott ki. E

Prutkay Péter: A Nagy Háború - 2014

gondolatkörnek több jelentésű tárgy-objektje Bocskay Vince *Pax Trianon* című alkotása. Az iga, a leszorítottság, a jaj, a vesztesnek-érzése koncentrálnak a szigorú kompozícióba.

Végül a művek egy része a filozófiai általánosítás síkján, az erőszak értelmetlenségének vizuális kompozícióival figyelmeztetett – a törekény és múlandó emberi léte. Zsankó László *Honnan jöttünk, hová megyünk* címmel festett elég direkt példázatot – szembesítve a tömegesen felszállásra váró repülő kecses látványát a katonai temetőben sorjázó egyen sárgakövek „díszszemléjével”. Szabó Tamás *Zászlófejei*, melyekről lekopott a szín és a mintázat, a múlandó dicsőség – a Sic transit gloria mundi – örök memortójának rusztikus-anyagszerű plasztikai ábrázolásai.

Két mű, amely sűrítetten foglalja össze a háború értelmetlenségét: Péreli Zsuzsa *Szolgálati idő emlékére* című gobelinjén a falujába visszatért hős katona paroliját ugyanazok a falevelek (kitüntetések) borítják be, mint a falu köré nőtt erdő fáit; Deim Pál *Minden értelmetlenül meghalt ember emlékére* című plasztikája a történelem földbe „írt” holt testeinek írásjeleiből készült „világkódexét” tárja elénk.

Visszanézve még – bár kiállítászelemlénk nem teljes – két installáció élményével távoztunk, melyek a két véglet jelenítették meg a rendkívül gazdag anyagban. Megyer Márta népművészeti mintákkal kifestett, dekoratív lőszeresládainak építménye, örült kontrasztként meredt ránk. Szurcsik József pedig *Baltások* című tér-festményével a nyakkendős, öltö-

Szmadám György: Császármadár - Nagypám emlékére (Az Első Magyar Látványtár Gyűjteményéből)

nyös (civilizált) ember jól leplezett, kitörő, barbár indulatainak letaglózó mementóját állította elé.

A továbbgondolások, a lehangoló következmények, az emberi psziché javíthatatlan horizontjának tárlata volt ez. Csak reménykedhetünk, ahogy a meg-

nyitón Fekete György mondta: a fájdalomtól született művek hozzájárulnak a trauma feldolgozásához. Ám attól is tarthatunk, hogy a szüleink, nagyszüleink által átéltek, új köntösben, fenyegető közelségbe kerültek békés világunkhoz.

Scherer József: A huszárak emlékére - 2014

